

■ The Architectural Lighting of Historic Urban Ensembles and Historic Buildings

The article may be found on pages 2-12.

■ Iluminatul arhitectural al ansamblurilor urbane istorice și al monumentelor istorice

Articolul se poate citi în paginile 2-12.

■ Műemlékek és történeti városok épületegyütteseinek díszvilágítása

A cikk a 2–12. oldalon olvasható.

built heritage

YEAR VI. • 22ND ISSUE

patrimoniu construit

ANUL VI. • NUMĂRUL 22

Transsylvania

épített örökség

VI. ÉVFOLYAM • 22. SZÁM

Nostra

6 423493 000274

40 lei, 10 euro

Z
2012

Content – Cuprins – Tartalom

- 1** ■ Vasile MITREA
Greetings *** Preambul *** Köszöntő
- 2** ■ Edmund G. OLSEFSZKY
Iluminatul architectural al ansamblurilor urbane istorice
și al monumentelor istorice
Un punct de vedere subiectiv, perfectibil
The Architectural Lighting of Historic Urban Ensembles and Historic Buildings
A Subjective, Perfectible Point of View
- 13** ■ Ildikó MITRU
Reabilitarea zonei centrale a orașului Baia Mare
Conservation of the Central Area in Baia Mare City
- 20** ■ Virginia RĂDEANU
Cadastrul arheologic
Terminologie, realizări, perspective
The Archaeological Cadastre
Terminology, Achievements, Perspective
- 25** ■ Peter DERER
„București 2000” și valorificarea fondului monumental
“Bucharest 2000” and the Enhancement of the Historic Building Stock
- 40** ■ Gheorghe HERES
Iașiul
Un oraș bolnav cu visuri urbanistice abandonate pe parcursul existenței sale
Iași
A Sick Town, with Urban Planning Dreams Abandoned During Its Existence
- 49** ■ Elisabeta COSMA ■ Dana Cornelia POPESCU
Preocupările planului urbanistic pentru zona construită protejată din Municipiul Arad
Concerns of the Urban Plan for the Protected Built Area in Arad Municipality
- 57** ■ BENCZÉDI Sándor
In memoriam HLA VATHY Izabella (1956–2012)
- 59** ■ SZABÓ Bálint
As the Star Crosses the Sky...
Cum astrul pe cer se mișcă solitar...
Ahogy a csillag megy az égen...

Will follow – Vor urma – Beharangozó

■ „[...] B. FIELDEN said that ‘The greatest danger to historic buildings comes from engineers who are unaware of their unique values and apply the Codes literally, or who are unwilling to accept responsibility for making judgements. It can be said with some justice, that many a historic building has the options of being destroyed by the Codes or by the next earthquake.’¹

The previous quotation should make us think and of course it raises the question of where should we place interventions on historic buildings between the normatives, earthquakes and principles.” (Mircea CRIȘAN)

■ „[...] B. FIELDEN sublinia: «Cel mai mare pericol ce amenință clădirile istorice vine din partea inginerilor care ignoră valorile acestora cu caracter de excepție și aplică mecanic Codurile, sau care nu vor să-și asume responsabilitatea de a formula judecăți proprii. Se poate spune cu oarecare îndreptățire, că multe clădiri istorice au de ales între a fi distruse de Coduri sau de următorul cutremur.»¹

Citatul anterior ar trebui să ne pună pe gânduri și firește ridică întrebarea: unde plasăm intervenția pe construcțiile monumente istorice, între norme, cutremure și principii?” (Mircea CRIȘAN)

■ „[...] B. FIELDEN hívta fel a figyelmet arra, hogy »a műemlék épületekre leselkedő legnagyobb veszélyt az építőmérnökök jelentik, akik nincsenek tisztában azok egyedi értékeivel, és a Törvényeket (Kódokat) szó szerint értelmezik, vagy akik kelletlenül vállalnak felelősséget saját nézeteikért. Túlzások nélkül állíthatjuk, hogy számos műemlék épület választhat aközött, hogy a Törvények (Kódok) vagy a következő földrengés marta-lékává válik.«¹

A fenti idézet el kellene gondolkodtasson és természetesen felveti azt a kérdést is, hogy a szabványok, földrengések és elvek között hová soroljuk a műemléki beavatkozást?” (CRIȘAN Mircea)

¹ Bernard M.FEILDEN, *Conservation of Historic Buildings*, Architectural Press, Oxford 1996, p.123.

Terminologie – Terminology – Terminológia

■ **Structure Plan** = a mandatory urban planning documentation for each settlement, valid for around 10 years, based on which the specific development directions and programmes are established, according to certain regulations

■ **Local Plan** = an urban planning documentation which specifies, according to an area's characteristics, the provisions of the Structure Plan

■ **Plan Urbanistic General (PUG)** = o documentație urbanistică obligatorie pentru fiecare localitate, valabilă circa 10 ani, pe baza căreia se stabilesc direcțiile și programele concrete de dezvoltare, conform unor reglementări

■ **Plan Urbanistic Zonal (PUZ)** = o documentație urbanistică care concretizează, în funcție de caracteristicile unei zone, prevederile PUG

■ **Településrendezési terv** = városrendezési dokumentáció, amelyet minden településnek kötelező összeállítani, hozzávetőlegesen 10 évig érvényes, és amely alapján, bizonyos szabályozásoknak megfelelően, meghatározzák a pontos fejlesztési irányokat és programokat

■ **Szabályozási terv** = városrendezési dokumentáció, amely egy bizonyos terület jellegzetességeinek megfelelően pontosítja a Településrendezési Terv előírásait

■ Front cover photo: Old Women's Gallery, Sighișoara – detail © Gheorghită POPESCU. ■ Back cover photo: Stephen's Tower, Baia Mare © Ildikó MITRU

■ Fotografie coperta I: Galeria femeilor bătrâne, Sighișoara – detaliu © Gheorghită POPESCU. ■ Fotografie coperta IV: Turnul Ștefan, Baia Mare © Ildikó MITRU

■ Első fedél képe: Öregasszonyok fedett folyosója, Segesvár – részlet © Gheorghită POPESCU. ■ Hátsó fedél képe: Szent István-torony, Nagybánya © MITRU Ildikó

Transsylvania Nostra
built heritage • patrimoniu construit • épített örökség

Financed by / Finanțat de / Támogató:

■ Editor in chief / Redactor șef / Főszerkesztő: **SZABÓ Bálint** ■ Subeditor in chief / Redactor șef adjunct / Főszerkesztő-helyettes: **Vasile MITREA**
■ Editorial Committee / Colegiul de redacție / Szerkesztőbizottság: **BENCZÉDI Sándor** (RO), **Șerban CANTACUZINO** (GB), **Mircea CRIȘAN** (RO), **Rodica CRIȘAN** (RO), **Miloš DRDÁČKÝ** (CZ), **Octavian GHEORGHU** (RO), **FEJÉRDY Tamás** (HU), **KIRIZSÁN Imola** (RO), **KOVÁCS András** (RO), **Christoph MACHAT** (DE), **Daniela MARCU ISTRATE** (RO), **MIHÁLY Ferenc** (RO), **Paul NIEDERMAIER** (RO), **Virgil POP** (RO), **Liliana ROȘIU** (RO), **Gennaro TAMPONE** (IT) ■ Collaborators / Colaboratori / Közreműködők: **Ana COȘOVEANU**, **Ioana DIACONU-MUREȘAN**, **EKE Zsuzsanna**, **JAKAB Márta**, **M-GYÖNGYÖSI Edith**, **Ioana Elena RUS**, **Ioana RUS-CACOVEAN** ■ Layout Design / Concepția grafică / Grafikai szerkesztés: **IDEA PLUS**
■ Layout editor / Tehnoredactare / Tördelés: **TIPOTÉKA** ■ Editorial general secretary: **TAKÁCS Enikő** ■ Contact: editorial@transylvanianostra.eu ■ Publisher / Editura / Kiadó: **SC. Utilitas SRL**. Str. Breaza nr. 14, Cluj-Napoca, 400253 RO, Tel/Fax: 40-264-435489, e-mail: office@utilitas.ro ■ Publishing-house / Tipografia / Nyomda: **Europrint**, Oradea ■ The articles do not reflect in all cases the standpoint of the Transsylvania Nostra Journal. The articles' content and the quality of the images fall under the authors' responsibility. ■ Articolele autorilor nu reflectă în fiecare caz punctul de vedere al revistei Transsylvania Nostra. Responsabilitatea pentru conținutul articolelor și calitatea imaginilor revine autorilor. ■ A szerzők cikkei nem minden esetben tükrözik a Transsylvania Nostra folyóirat álláspontját. A cikkek tartalmáért és az illusztrációk minőségéért a szerző felel. ■ All rights reserved. The Journal may not be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the publishers. 2012 © Fundația Transsylvania Nostra ■ ISSN 1842-5631 ■ Printed in May 2012 / Tipărit în mai 2012 / Nyomtatva: 2012. május.

■ Within the issues of the Transsylvania Nostra, urban planning and specialised heritage have been rare presences, thus it seemed adequate to take steps in this direction as well, since we are convinced that stating certain urban planning regulations (may these be Local Plans for Protected Areas or Structure Plans) is beneficial for the protection of a historic building or ensemble. Certainly, with the condition that these documents – having a juridical character as well – should not be eluded by the administration or by designers through deceptive means (see the derogatory Local Plans). Evidently, we might also ask whether the 3rd generation of Structure Plans (was there a collaboration between the Ministry of Culture and National Heritage, the Ministry of Regional Development and Tourism and the Romanian Registry of Urban Designers?) and the related methodology have eliminated certain mistakes of the 2nd generation plans, but space limitations do not permit this. Thus, renouncing other questions and topics, I would refrain myself to two subjects: CONTINUITY in urban planning approaches and COMPETITIONS. The first topic – see Iași and other municipalities – demonstrates that when continuity is abandoned for entirely arbitrary reasons (as the conceitedness of certain urban planners who fancy themselves “appointed” to write a new history of the town in question), opportunities, which in time may lead to remarkable results, can be annulled. Certain problems should also be noted, starting from “historical studies” to establishing a settlement’s development strategy, respectively failing to trace the urban organism’s “genetic code”, which includes urban and architectural heritage.

Passing to the topic of competitions, the case pointed out by Peter DERER, PhD, at Bucharest, urges us not to abandon their valuable ideas, but to persevere through raising awareness not only among politicians and the administration, but also among public opinion, even among designers that will subsequently intervene in the area. I would also like to add that the rehabilitation of significant protected areas should not be adjudged to the team promising the lowest price and the shortest time of design (is this the attitude to be taken in case of national cultural values?!), instead these should be the conceptual products of a competition of ideas.

Vasile MITREA
Subeditor-in-Chief

■ În situa de apariții periodice ale revistei Transsylvania Nostra, conținutul urbanistic și patrimoniul de profil au fost prezente rare, astfel ni s-a părut indicat să facem niște pași în această direcție, cu convingerea că stabilirea unor reglementări urbanistice (fie că este vorba de plan urbanistic de zonă protejată/PU-ZP sau de plan urbanistic general/PUG) e benefică pentru protejarea unui monument sau ansamblu. Desigur, cu condiția ca aceste documente – ce au și caracter juridic – să nu fie eludate de administrație sau de proiectanți prin folosirea unor subterfugii (vezi cazul PUZ-urilor derogatorii). Evident că aici ne-am putea întreba dacă cea de-a III-a generație de PUG-uri (a fost o colaborare între MCPN, MDRT și Registrul Urbanistilor din România?) și metodologia aferentă au eliminat unele scăpări din generația a II-a, dar spațiul nu ne permite.

Așa că renunțând la alte întrebări și teme, mi-aș permite să mă opresc la două subiecte: CONTINUITATEA în abordările urbanistice și CONCURSURILE.

Prima temă – vezi Iașiul și alte municipii – ne demonstrează că atunci când continuitatea este abandonată din motive arbitrare (ca orgoliile unor urbanisti ce se cred „desemnați” să scrie o nouă istorie a urbei în cauză), se pot anula oportunități care în timp ar fi condus la rezultate remarcabile. Vizavi de continuitate mai trebuie remarcate unele probleme, începând de la „studiul istoric”, până la stabilirea strategiei de dezvoltare a unei localități, respectiv nedepistarea „codului genetic” al organismului urban, ce include și patrimoniul urbanistic și arhitectural.

Trecând la tema concursurilor, cazul semnalat de dr. Peter DERER la București ne îndeamnă să nu abandonăm ideile valoroase ale acestora ci să perseverăm prin sensibilizarea nu numai a politicului și administrației, ci și a opiniei publice și chiar a proiectanților ce intervin ulterior în zonă. Aș mai adăuga că reabilitarea zonelor protejate semnificative n-ar trebui să fie adjudecată echipei ce promite cel mai scăzut preț și timpul cel mai scurt de elaborare (oare acesta-i atitudinea în cazul valorilor culturale naționale?!), ci să fie produsul concepțional al unui concurs de idei.

Vasile MITREA
Redactor șef adjunct

■ A Transsylvania Nostra folyóirat eddigi lapszámaiban ritkán találkozunk városrendezési és szakörökségi témákkal, így indokoltnak tűnt ez irányban is lépni, mivel meggyőződésünk szerint bizonyos településrendezési szabályozások rögzítése (legyen szó védett terület szabályozási- vagy településrendezési tervről) jótékony hatással lenne egyes műemlékek vagy műemlékegyüttesek védelmére. Természetesen azzal a feltétellel, hogy a közigazgatás vagy a tervezők ne játszóssák ki ezeket a jogi dokumentumokat (ld. a módosítási fedvényeket). Azt is kérdezhettünk, hogy mennyire sikerült kiküszöbölni a településrendezési tervek III. generációjának (a Művelődési és Örökségvédelmi Minisztérium, a Regionális Fejlesztési és Turisztikai Minisztérium és a Romániai Városrendező Építészek Jegyzéke közötti közreműködés?), valamint a hozzá tartozó módszertannak a II. generáció hibáit, de ez helyszűke miatt nem tárgyalható.

Ezért, lemondva egyéb témakörökről, két tárgynál időznék el: FOLYTONOSÁG a városrendezési megközelítésekben és a VERSENYTÁRGYALÁSOK.

Az első téma – ld. Jászvásár és más municípiumok – igazolja, hogy amikor a folytonosság önkényes okokból (pl. egyes urbanisták gőgje, akik „felhatalmazva” érzik magukat az illető város történetének átírására) elmarad, megszűnnek olyan lehetőségek, amelyek idővel figyelemre méltó eredményekhez vezettek volna. Fel kell még vetnünk itt néhány kérdéskört: a „történeti tanulmánytól” a település fejlődési stratégiájának meghatározásáig, valamint a város szervezetének a városrendészeti és az építészeti örökséget is, felderítetlen „genetikai kódját”.

Áttérve a versenytárgyalásokra, a dr. DERER Peter által jelzett bukaresti eset arra ösztönöz, hogy ne adjuk fel az értékes ötleteket, hanem tartsunk ki nem csak a politikum és a közigazgatás érzékennyé tételében, hanem a közvélemény és a helyszínen később beavatkozó tervezők esetében is. Hozzátenném azt is, hogy a fontos védett területek felújítását nem olyan csapatnak kellene odaítélni, amely a legalacsonyabb árat és a legrövidebb megvalósítási időt ígéri (vajon ez a helyes hozzáállás a nemzeti kulturális értékek esetében?!), hanem egy ötletbörze szellemi terméke kellene legyen.

MITREA Vasile
Főszerkesztő-helyettes

■ Edmund G. OLSEFSZKY¹

Iluminatul arhitectural al ansamblurilor urbane istorice și al monumentelor istorice

UN PUNCT DE VEDERE SUBIECTIV, PERFECTIBIL

■ **Rezumat:** Primăria Municipiului Sighișoara a inclus în programul de dezvoltare sustenabilă a localității valorificarea la un standard înalt a centrului istoric, atât pentru promovarea și stimularea turismului cultural, cât și pentru dezvoltarea sentimentului de apartenență la sistemul local de valori a cetățenilor proprii. În cadrul acestui program a fost inclus și iluminatul arhitectural al centrului istoric, ansamblu inclus pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO. Concepția generală și globală stabilită pentru iluminatul arhitectural are la bază declararea valorii acestui centru. Din studiile efectuate, se scoate în evidență caracterul subiectiv, perfectibil și reversibil al iluminatului arhitectural.

■ **Cuvinte cheie:** istorie, tehnici, caracteristici, flexibilitate, simulare, armonizare, autenticitate, educație, ecologie

■ Primăria Municipiului Sighișoara a inclus în programul de dezvoltare sustenabilă a localității valorificarea la un standard înalt a centrului istoric, atât pentru promovarea și stimularea turismului cultural, cât și pentru dez-

1 Arhitect, EGO SRL, Brașov, România.

The Architectural Lighting of Historic Urban Ensembles and Historic Buildings

A SUBJECTIVE, PERFECTIBLE
POINT OF VIEW

■ **Abstract:** Sighișoara Town Hall has included in the town's sustainable development programme the enhancement to a high standard of the historical centre, both to promote and stimulate cultural tourism and to develop in its citizens a sense of belonging to the local system of values. This programme also included the architectural lighting of the historic centre, ensemble included on the UNESCO World Heritage List. The global and general concept established for the architectural lighting is based on the declaration of this centre's value. The conducted studies have highlighted the subjective, perfectible and reversible character of architectural lighting.

■ **Keywords:** history, techniques, characteristics, flexibility, simulation, harmonisation, authenticity, education, ecology

■ Sighișoara Town Hall has included in the town's sustainable development programme the enhancement to a high standard of the historical centre, both to promote and stimulate cultural tourism and to develop in its citizens a sense of belonging to the local system of values.

Among the interventions provided in the programme (infrastructure, streets and pavements, conservations, preservations, consolidations of walls, towers and buildings, etc.) was featured the lighting of the entire historical urban ensemble.

The feasibility study for the architectural lighting was prepared, through the care of the National Institute of Historic Buildings (INMI²), by Nits Ltd. and En-

1 Architect, EGO Ltd., Brașov, Romania.

2 Institutul Național al Monumentelor Istorice.

■ **Foto 1.** Simulare pe calculator (a) Turnul cu ceas, Piața Muzeului. (b) Turnul cu ceas și fortificația porții. (c) Primăria.

© ing. Gheorghică POPESCU

■ **Photo 1.** Computer simulation – The Clock Tower in Muzeului Square (b) The Clock Tower and gate fortification (c) The Town Hall.

© eng. Gheorghică POPESCU

Conservation of the Central Area in Baia Mare City

■ **Abstract:** Seven centuries of existence materialised in buildings, streets and squares, and mainly in a certain atmosphere and character have defined the historic centre of Baia Mare City, as witness of this settlement's identity. Any action for the protection of the historic centre is a proof of its inhabitants' maturing, and reveals awareness that any heritage element implies responsibility for an inheritance that needs to be preserved and handed over to the descendants.

■ **Keywords:** heritage, call for ideas, Local Plan, preliminary studies, administration involvement, specialists, community, education, maintenance

Short history

■ The origin of Baia Mare is related to the gold-bearing deposits and to the favourable natural environment (relief, climate), which motivated the establishment of a settlement. Archaeological discoveries certify the presence of man in this area as far back as the Neolithic (the andesite axe from Tăuții de Sus), the Bronze Age (the bronze axe from Ilba and the one from Firiza), and the Iron Age. We can speak of an urban settlement in this area as a typical Transylvanian phenomenon in the Middle Ages, after the Hungarians' occupation of Pannonia. The first charter mentioning Baia Mare, preserved in a summarized transcript from 1479 at the Oradea Chapter, dates back to 1329, from the time of Charles Robert's reign, when the magistrate of both Baia Mare and Baia Sprie received permission to colonise the area in view of mining. The fief included these two settlements and 44 villages lying south of Săsar River. Baia Mare received the status of *civitas* in 1329 and was an urban settlement, where the extraction and processing of ores, as well as other trades and commercial activities were predominant. This is proved by the charter of October 12, 1347, (this one preserved) issued by King Louis I OF ANJOU's

■ Ildikó MITRU¹

Reabilitarea zonei centrale a oraşului Baia Mare

■ **Rezumat:** Șapte secole de existență, materializate în clădiri, străzi și piețe, dar mai cu seamă în atmosferă și caracter, au definit Centrul istoric al oraşului Baia Mare, martor al identității aşezării. Orice demers pentru protejarea lui este o dovadă a maturizării locuitorilor săi și relevă conştientizarea faptului că orice obiect de patrimoniu înseamnă asumarea responsabilității deținerii unei moșteniri ce trebuie păstrată pentru a fi predată urmașilor.

■ **Cuvinte cheie:** patrimoniu, concurs de idei, plan urbanistic zonal, studii preliminare, implicare administrație, specialiști, comunitate, educație, mentenanță

Scurt istoric

■ Originea oraşului Baia Mare se leagă de zăcămintele aurifere și de cadrul natural favorabil (relief, climă) care au reprezentat motivația constituirii aici a unei aşezări. Descoperirile arheologice atestă prezența omului în aceste locuri începând din neolitic (toporul de andezit din Tăuții de

1 Arhitect, 9 Opțiune SRL, Baia Mare, membru al Comisiei Naționale de Monumente Istorice, România.

■ Foto 1. Hartă militară din anul 1783

■ Photo 1. Military map from 1783

1 Architect at 9 Opțiune Ltd., Baia Mare, member of the National Commission for Historic Buildings, Romania.

■ Virginia RĂDEANU¹

Cadastrul arheologic

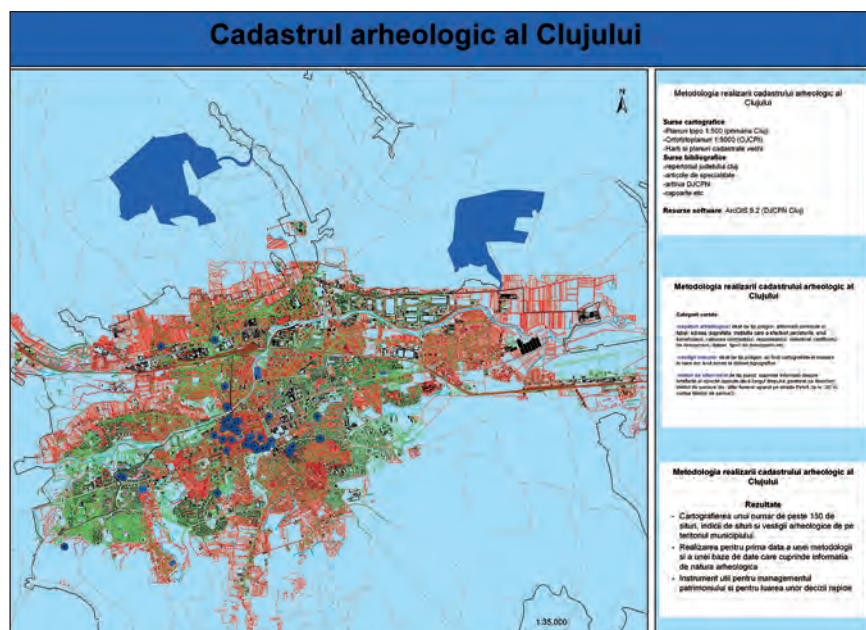
TERMINOLOGIE, REALIZĂRI, PERSPECTIVE

■ **Rezumat:** Cadastrul monumentelor istorice din România este un desiderat. Până la finalizarea programului național dedicat acestui obiectiv, acțiune prevăzută pentru anul 2013, au apărut o serie de inițiative locale. Printre acestea se numără și proiectul Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei (MNIT) în parteneriat cu Direcția Județeană pentru Cultură și Patrimoniu Național Cluj și cu Institutul de Memorie Culturală CIMEC. Proiectul s-a derulat în anul 2011 cu finanțare de la Administrația Fondului Cultural Național (AFCN) și s-a intitulat Cadastrul arheologic al Clujului.

■ **Cuvinte cheie:** arheologie, cadastru, GIS

■ Cadastrul de specialitate al monumentelor istorice din România, înțelegând prin aceasta siturile arheologice, clădirile cu valoare istorică și arhitecturală, monumentele de for public și cele memoriale², este încă un desiderat. În ciuda existenței unui cadru legislativ propice promulgat la începutul anilor 2000³ și a programului național eGISpat⁴ instituit de Minis-

- 1 Arheolog, Consilier la Direcția Județeană pentru Cultură și Patrimoniu Național Cluj, Cluj-Napoca, România.
- 2 Cele patru categorii enumerate sunt cele evidențiate în Lista Monumentelor Istorice, document legislativ oficial emis de ministrul culturii ce stă la baza protejării patrimoniului cultural imobil din România.
- 3 Legea 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice și Ordonanța Guvernului 43/2000 privind protecția patrimoniului arheologic.
- 4 <http://arhiva.cultura.ro/Files/GenericFiles/ProgramGIS.pdf>

■ Fig 1. Cadastrul arheologic al Clujului

■ Figure 1. The archaeological cadastre of Cluj

The Archaeological Cadastre

TERMINOLOGY, ACHIEVEMENTS, PERSPECTIVE

■ **Abstract:** The cadastre of historic buildings in Romania is a desideratum. As the national programme dedicated to this objective is estimated to be completed in 2013, a series of local initiatives emerged in anticipation. One of these initiatives is the project of the National Museum of Transylvanian History (MNIT)² in partnership with the Directorate for Culture and National Heritage of Cluj County³ and with the CIMEC Institute for Cultural Memory⁴. The project named The Archaeological Cadastre of Cluj⁵ was implemented in 2011 and was financed by the Administration of the National Cultural Fund (AFCN⁶).

■ **Keywords:** archaeology, cadastre, GIS

■ The specialised cadastre for historic buildings in Romania, including archaeological sites, buildings with historic and architectural value, public monuments and memorials⁷, is still just a desideratum. In spite of the existence of a favourable legal framework promulgated at the beginning of the 2000s⁸ and of eGISpat National Programme⁹ created by the Ministry of Culture in 2005, this specialised cadastre is still missing. However, similar initiatives have emerged in several cities in the country, whose purpose is to achieve locally what the Ministry of Culture intends to achieve at national level.

The archaeological cadastre is a geo-referenced inventory of all archaeological sites and objects or ensembles of objects, no matter if they are part of public or private collections. Obviously, the main objective is to become aware of the cultural heritage and

- 1 Archeologist, adviser at the Directorate for Culture and National Heritage of Cluj County, Romania.
- 2 Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei.
- 3 Direcția Județeană pentru Cultură și Patrimoniu Național Cluj.
- 4 Institutul de Memorie Culturală CIMEC.
- 5 *Cadastrul arheologic al Clujului*.
- 6 Administrația Fondului Cultural Național.
- 7 The four categories mentioned are those marked out in the List of Historic Buildings, which is an official legal document issued by the Minister of Culture as basis for the protection of the immovable cultural heritage in Romania.
- 8 Law no. 422/2001 on the protection of the historic buildings and Government Ordinance (OG) no. 43/2000 on the protection of the archaeological heritage.
- 9 <http://arhiva.cultura.ro/Files/GenericFiles/ProgramGIS.pdf>

■ Peter DERER¹

“Bucharest 2000” and the Enhancement of the Historic Building Stock

■ **Abstract:** In 1989, Bucharest had the unique opportunity to make up for the deficit of institutional area rejected by the communist administration, on the one hand, and to enhance the remaining historic city after the zonal restructuration of the same administration, on the other hand. In the decade from 1990 to 2000, the energies focus on the clear territory from the area of the New Civic Centre started by CEAUȘESCU, which makes it possible to avoid going on losing the built substance from the rest of the city. In the beginning of the decade 2000-2010, the initiators of the “Bucharest 2000” (B 2000) international competition give up the operation started on clear land, and transfer the building energies on occupied sites from the rest of the urban area. The advantages offered by the rebuilding at monumental scale of the B 2000 area (compact land, state owned, cleared of buildings, with good accessibility, with zonation possibilities, new infrastructure, the prestige and costs of the international competition, etc.) were thus lost in exchange for the disadvantages imposed by the random and petty restructuring of the existent city (small dispersed plots, private property, with modest accessibility, old infrastructure, but containing a rental stock with original cultural value). Not only that the existent investments were not exploited, but also losses were caused in the old city, and these losses are caused even today with the contribution of the investors and designers, of the relevant local and central administrations. The present and perspective motive of this approach harmful for the public interest is the cornering and speculation of the land resources of the historic Capital for private interests.

■ **Keywords:** historic building heritage, urban planning competition, the New Civic Centre, historic centre, complementary intervention, inappropriate investments, cultural loss

Introduction

■ Built cultural heritage can be protected in different ways. Some ways imply direct

„București 2000” și valorificarea fondului monumental

■ **Rezumat:** În 1989, Bucureștii au avut o șansă unică de a recupera, pe de o parte, deficitul de spațiu instituțional refuzat de administrația comunistă, pe de altă parte, să pună în valoare restul din orașul istoric scăpat de restructurarea zonală a aceleiași administrații. În deceniul 1990-2000, energiile se concentrează asupra teritoriului liber din zona Noului Centru Civic început de Ceaușescu, ceea ce face să se evite continuarea pierderii de substanță construită din restul orașului. La începutul deceniului 2000-2010, inițiatorii concursului internațional „București 2000” (B 2000) renunță la operațiunea începută pe terenul liber, transferând energiile edilitare pe amplasamente ocupate în restul intravilanului. S-au pierdut astfel avantajele oferite de construirea din nou, la scară monumentală a teritoriului B 2000 (teren compact, în proprietate publică, eliberat de construcții, cu accesibilitate bună, cu posibilitate de zonificare, infrastructură nouă, prestigiul și costurile concursului internațional etc.) în schimbul dezavantajelor impuse de restructurarea aleatorie și meschină din orașul existent (terenuri mici dispersate, proprietate privată, dispunând de accesibilitate modestă, infrastructură veche, dar grupând un fond locativ cu valoare culturală originală). Nu numai că nu s-au exploatat investițiile existente, dar au rezultat pierderi în orașul vechi, pierderi care continuă și astăzi cu concursul investitorilor și proiectanților, al administrației locale și al celei centrale de profil. Mobilul acestui demers dăunător folosului public, în prezent și în perspectivă, îl constituie acaparea și specularea resurselor spațiale ale Capitalei istorice în interes privat.

■ **Cuvinte cheie:** patrimoniu monumental, concurs de urbanism, Noul Centru Civic, Centrul Istoric, intervenție complementară, investiții inadecvate, pierderi culturale

Introducere

■ Patrimoniul cultural construit poate fi protejat în diferite modalități. Unele au în vedere intervenția directă asupra acestuia, altele au efecte prin ricoșeu, acționând indirect. Cazul Capitalei României, cu al său concurs internațional „București 2000” (B 2000) pentru zona Noului Centru Civic, intră în ultima categorie. Evident, reprezintă un exemplu inedit în care cauze și efecte, aspecte politice, economice și sociale se întrepătrund în situații neprevăzute, uneori răsturnate radical, din păcate cu urmări cu totul defavorabile punerii în valoare a fondului construit cu valoare culturală.

¹ Architect, professor, PhD, member of the Executive Board of the Union of Architects of Romanian, Bucharest, Romania.

¹ Profesor doctor arhitect, membru al Colegiului Director al Uniunii Arhitecților din România, București, România.

■ Gheorghe HEREȘ¹

Iașiul

UN ORAȘ BOLNAV CU VISURI URBANISTICE ABANDONATE PE PARCURSUL EXISTENȚEI SALE

■ **Rezumat:** Se pleacă de la ideea că trama stradală a orașului este cea care în timp îi asigură viabilitatea și direct sau indirect, prin relația cu țesutul morfologic, îi poate conferi și specificitate. După o trecere în revistă a conceptelor urbanistice vehiculate în ultimii 50 ani, cu o analiză detaliată a acestora, și mai ales a evoluției celor două axe majore de dezvoltare a structurii urbane, se urmărește și în ce măsură s-a dat dovadă de realism sau utopie în ce s-a propus. În paralel se caută a se evidenția și efectele mai mult sau mai puțin benefice asupra patrimoniului urban moștenit.

■ **Cuvinte cheie:** istorie, tramă stradală, concursuri, intenții, patrimoniu, siluetă, utopii, regrete, indecizii, continuitate

■ Așa cum despre un organism uman se poate spune că starea sa de sănătate este condiționată de sănătatea arterelor sale, și despre un oraș se poate spune același lucru; el este sănătos sau bolnav în funcție de modul cum este concepută și funcționează în primul rând trama majoră și modul în care sunt legate de aceasta arterele secundare.

Dulcele târg al Ieșilor – Orașul celor șapte coline (sau mica Romă) s-a dezvoltat în decursul istoriei sale în principal pe axa NV-SE și de la est la vest, cu începuturi pe platoul zonei centrale și apoi cu extinderi în lunca râului Bahlui și dealurile înconjurătoare.

Evident că relieful și albia Bahluiului au jucat un rol determinant în dezvoltarea orașului, condiționând configurația arterelor de circulație principale și secundare, precum și amplasarea principalelor obiective de patrimoniu.

Din cauza acestui fapt, schema tramei majore este în principal de tip radial cu convergență spre zona centrală și parțial de tip inelar, fără a beneficia de închiderea inelelor de circulație, motivat de configurația reliefului.

Din motive de spațiu disponibil pentru acest articol, voi insista mai mult asupra perimetrului zonei centrale, unde de altfel se află concentrată cea mai mare densitate de construcții de patrimoniu și unde problematica urbanistică nu a fost până în prezent clarificată.

În cele ce urmează, voi încerca să arăt cum unele idei urbanistice care păreau interesante și viabile au fost abandonate, sau cum altele care din start păreau a fi utopice au determinat blocaje în dezvoltarea durabilă a Iașiului. De asemenea, voi încerca să fac o legătură între dezvoltarea urbanistică a Iașiului și patrimoniul construit al acestuia sau, mai bine spus, cum urbanismul s-a întors cu fața spre acest patrimoniu sau dimpotrivă, l-a acoperit sau l-a sufocat.

Iași

A SICK TOWN, WITH URBAN PLANNING DREAMS ABANDONED DURING ITS EXISTENCE

■ **Abstract:** We start from the idea that a town's street network is what ensures over time its viability and, directly or indirectly, through the relationship with the morphologic fabric, may confer its specificity. After an overview of the urban planning concepts of the last 50 years, with a detailed analysis, especially of the evolution of the urban structure's two major development axes, we aim to find to what extent the proposals made were realistic or utopian. At the same time, we try to underline the more or less beneficial effects on urban built heritage.

■ **Keywords:** history, street network, competitions, intentions, heritage, silhouette, utopias, regrets, indecisions, continuity

■ Just as we can say about a human organism that its health is conditioned by the health of its arteries, we can say the same thing about a town: it is healthy or sick depending mainly on the way its main street network was conceived and functions and, connected to it, the secondary arteries.

The "sweet town of Iași" – the town of seven hills (or the Little Rome) – developed along its history mainly on the NW-SE axis and from East to West, starting from the central area plateau and then extending to the Bahlui River meadow and the surrounding hills.

It is obvious that the terrain and the riverbed of Bahlui have played a decisive role in the town's development, conditioning the main and secondary arteries' configuration, as well as the placement of main heritage objectives.

Because of this, the main street network is mainly a radial one, converging towards the centre and partially ring-shaped, without benefiting from circulation ring closure because of the terrain configuration.

For reasons of space available for this article, I will insist more on the central area perimeter, where in fact the greatest density of heritage buildings is concentrated and where the urban planning issue has not yet been clarified.

In the following, I will try to show how some urban planning ideas that seemed in-

1 Arhitect, membru al Ordinului Arhitecților din România, filiala Iași, România.

1 Architect, member of the Romanian Chamber of Architects, Iași, Romania.

■ Elisabeta COSMA ■ Dana Cornelia POPESCU¹

Concerns of the Urban Plan for the Protected Built Area in Arad Municipality

■ **Abstract:** The protected built area of the Arad Municipality is found on the Historic Buildings' List of the Ministry of Culture and National Heritage, with the code AR-II-a-B-00477 and is of local importance. Spectacularly, even for an informed native, this urban fabric surprises its inhabitants and visitors through the unity of its spatial morphology, its historical value and vastness. Pending the drawing up of the Local Plan for the Protected Built Area (PUZCP²) of Arad, its surface was of approx. 500 ha, in its re-defined form the surface reaching 600 ha.

■ **Keywords:** Arad, PUZCP, urban planning documentation, history, heritage, protection, regulation

The preparation of the PUZCP for Arad Municipality

■ The initiation of an urban planning documentation for the protection of the most representative and precious area of Arad is a challenge and a conscious responsibility for both the Arad City Hall, which ordered the documentation, and for the PUZCP's developer. An experienced team, a connoisseur of the town as a whole and inclined towards urban planning research, was needed as developer. The documentation began on several levels: the existing cadastre, historical sources – studies, writings, cartography, iconography, collecting data regarding prior urban planning and systematisation documents building/demolition permits, town planning certificates issued. Not least, a particular importance was given to documentation on the legislation in force regarding natural and built heritage protection, from European strategies and programmes – at that time (2007-2008) in their early stages – to national legislation regarding land use planning and urban planning, which often suffered significant changes affecting the ongoing development of urban planning documentation.

Preocupările planului urbanistic pentru zona construită protejată din Municipiul Arad

■ **Rezumat:** Zona construită protejată a Municipiului Arad se regăsește în Lista monumentelor istorice a Ministerului Culturii și Patrimoniului Național, având codul AR-II-a-B-00477 și este de importanță locală. În mod spectaculos, chiar și pentru un localnic avizat, acest țesut urban își surprinde în fiecare zi proprii locuitori și vizitatorii prin caracterul unitar al morfologiei spațiale, prin însemnătatea istorică și prin vastitate. Până la întocmirea Planului Urbanistic pentru Zona Construită Protejată (PUZCP) din Municipiul Arad suprafața acesteia era de cca. 500 ha, iar în forma redefinită suprafața a atins 600 ha.

■ **Cuvinte cheie:** Arad, PUZCP, documentație urbanism, istorie, patrimoniu, protejare, regulament

Despre întocmirea PUZCP din Municipiul Arad

■ Inițierea unei documentații de urbanism cu scopul de a proteja zona cea mai reprezentativă și mai dragă din Arad înseamnă o provocare și o conștiință responsabilitate atât din partea Primăriei Municipiului Arad, care este comanditarul documentației, cât și din partea elaboratorului PUZCP. Ca elaborator a fost nevoie de un colectiv experimentat, fin cunoscător al Aradului ca întreg și aplecat spre cercetarea urbanistică. S-a început documentarea pe mai multe planuri: pe cadastrul existent, pe surse istorice, studii, scrieri, cartografie, iconografie, colectarea datelor cu privire la documentații de urbanism și sistematizare realizate anterior, autorizații de construire/demolare, certificate de urbanism emise. Nu în ultimul rând, o importanță deosebită s-a acordat documentării în domeniul legislației specifice în vigoare cu privire la protejarea patrimoniului natural și construit, începând de la strategii și programe europene, la acea dată (2007-2008) în faze incipiente, până la legislația națională în domeniul amenajării teritoriului și urbanismului căreia i s-au adus deseori modificări substanțiale ce afectează elaborarea în curs a documentațiilor de urbanism.

Am amintit despre legislație pentru că așa cum se cunoaște, și coroborarea acesteia pentru realizarea documentațiilor de urbanism și a regulamentelor aferente constituie de asemenea o provocare în sine. Punctul de plecare a fost Ordinul MTCT nr. 562/2003 pentru aprobarea Reglementării tehnice *Metodologie de elaborare și conținutul-cadru al documentațiilor de urbanism pentru zone construite protejate (PUZ)* – o metodologie cuprinzătoare și un adevărat ghid ce-și îndeplinește menirea în elaborarea unui PUZCP. Punct cu punct s-au dezvoltat în piese scrise și desenate problematicile cerute de ghidul metodologic pentru cazul Zonei construite protejate din Arad, rezul-

¹ Elisabeta COSMA, architect, executive manager of the Proiect Arad Inc.; Dana Cornelia POPESCU, architect at Proiect Arad Inc., Arad, Romania.

² Plan Urbanistic pentru Zona Construită Protejată.

¹ Elisabeta COSMA, arhitect, director executiv la PROIECT ARAD SA; Dana Cornelia POPESCU, arhitect la PROIECT ARAD SA, Arad, România.

HLAVATHY Izabella (1956–2012)

■ After the death of László MÁTHÉ (2007) and Ádám KÓNYA (2008), with the untimely passing away of our dear colleague, Izabella HLAVATHY, this is the third serious loss that has struck within mere five years the Trei Scaune Region, our homeland in a narrow sense, and naturally Transylvanian built heritage conservation as well. She was snatched away from us at the peak of her extraordinary professional work, during the variegated unfolding of her slow and tiresome work's results, leaving an indispensable void after her. Alas, only through serious efforts, or by a miracle, if I might say so, can the healing of such a wound be achieved by our historic building conservationist society, which is in an ever graver situation. She departed without having passed on a great part of her knowledge and experience to a worthy descendant, from a very specific line of duty of historic building conservation, i.e. the ungrateful activity of authority supervision.

She finished high school in her home town Baia Mare, then in 1980 she obtained her diploma at the Civil Engineering Faculty of the Technical University of Cluj-Napoca, after which for more than ten years she had been unfolding her professional activity within the CONSIC construction company.

She became acquainted with historic building conservation through the *International Conference Series on Theoretical and Practical Issues of Built Heritage Conservation* – TUSNAD and undertook serious

■ După moartea lui László MÁTHÉ (2007) și Ádám KÓNYA (2008), prin stingerea timpurie din viață a prețuitei noastre colege, Izabella HLAVATHY, protecția monumentelor istorice din Transilvania, mai restrâns din regiunea Trei Scaune a suferit în doar cinci ani o nouă pierdere. A fost smulsă din rândurile noastre la apogeul activității sale profesionale, în timpul realizărilor multiple ale rezultatelor muncii sale sistematice și trudnice, lăsând un vid imens după ea. Din păcate societatea noastră de restauratori, aflată într-o situație tot mai gravă, poate să vindece această rană doar prin eforturi serioase, așa putea spune chiar printr-un miracol. S-a stins fără șansa de a transmite majoritatea cunoștințelor și experiențelor sale, fără un urmaș demn, într-un domeniu particular al protecției monumentelor istorice, în care ea avea sarcina ingrată de autoritate de inspecție.

A urmat studiile medii în orașul natal, Baia Mare, apoi în 1980 a obținut diplomă de inginer la Facultatea de Construcții a Universității Tehnice din Cluj-Napoca, după care, timp de peste zece ani și-a desfășurat activitatea profesională la compania de construcții CONSIC.

A intrat în contact cu domeniul protecției monumentelor istorice prin *Seria Conferințelor Internaționale de Teoria și Practica Reabilitării Patrimoniului Construit* – TUSNAD, angajându-se deja din primii ani în

■ MÁTHÉ László (2007), KÓNYA Ádám (2008) halála után alig öt év alatt a harmadik komoly veszteség éri szűkebb hazánkat, Háromszéket és természetesen az erdélyi műemlékvédelmet, drága kolléganőnk, HLAVATHY Izabella korai távozásával az élők sorából. Nem mindennapi szakmai tevékenysége csúcspan, módszeres és fáradtságos munkálkodása eredményeinek sokrétű kibontakozása közben ragadta el a halál, nélkülözhetetlen űrt hagyva maga után. Sajnos ezt a sebet csak komoly erőfeszítés, talán mondhatnám, csoda folytán tudja begyógyítani egyre nehezebb sorsra jutó műemléki társadalmunk. Tudása, tapasztalata nagy részének átadása nélkül távozott, méltó utód nélkül a műemlékvédelem egy nagyon sajátos feladatköréből, a hatósági felügyelet hálátlan tevékenységéből.

Középiskoláit szülővárosában Nagybányán végezte, 1980-ban a Kolozsvári Műszaki Egyetem Építőmérnöki karán szerzett oklevelet, majd több mind tíz éven keresztül a CONSIC építővállalat keretében fejtette ki szakmai tevékenységét.

A műemlékvédelemmel *Az épített örökség felújításának elméleti és gyakorlati kérdései* – TUSNAD nemzetközi konferenciasorozat kapcsán találkozott, és rögtön az első évektől komoly feladatot vállalt a konferencia évi kiadványának szerkesztésében. Szak-

tasks in editing the conference's annual publication already from the first years. She widened her professional knowledge at the Faculty of Architecture of the Budapest Technical University and obtained a diploma in 1998 as an engineer specialised in historic building conservation. In parallel, as a member of the Keöpeczi Sebestyén József Association, she was the author and implementer of numerous activities.

From 1999 until her death she was a civil servant, the superintendent of historic building conservation at the appointed institution of the Romanian Ministry of Culture and National Heritage, the Covasna County Direction for Culture and National Heritage. Through her persevering and coherent work, she set on new grounds one of the hardest and most ungrateful roles of the historic building conservation profession. She achieved this by recognising the fact that historic buildings can only be saved with the help of their owner or sustainer and that winning their confidence is attainable by an ability to compromise based on well-grounded expertise. With persistent work she established a good relationship with the historic churches and she did all within her abilities in the interest of historic buildings, historic building conservation and the knowledge of historic building jurisdiction, respectively by popularising the former, she prevented the damaging, in some cases the disappearing of numerous historic buildings. Her manifold work – historic building recording, authorisation, popularising, compiling emergency interventions based on local knowledge – was fulfilled with uncommon talent and a rare humility, bearing the risk that in many cases her appeals will fall on deaf ears even at the central authorities.

Her level-headedness, the wise way of solving conflicts and the attention given to colleagues' opinions affected her surroundings, even I acknowledged the results of her rational way of thinking in the field of historic building protection. She was always ready to help if it concerned common interests, let me just mention her resolution concerning

mod serios la editarea publicației anuale a acesteia. Și-a îmbogățit cunoștințele profesionale la Facultatea de Construcții a Universității Tehnice din Budapesta, obținând în 1998 diplomă la cursul de specializare în protecția monumentelor istorice. Paralel, ca membru al Asociației Keöpeczi Sebestyén József, a conceput și a pus și în practică numeroase activități.

Din 1999 până la moartea sa a fost funcționar public, consilier superior al Direcției Județene pentru Cultură și Patrimoniu Național Covasna, instituția desemnată a Ministerului Culturii și Patrimoniului Național. Se poate afirma că a avut poate cel mai greu și ingrat rol al profesiei de protecția patrimoniului. Prin munca sa perseverentă și consecventă, a pus pe baze noi acest domeniu, recunoscând faptul că monumentele pot fi salvate doar prin colaborare cu proprietarii sau utilizatorii acestora, iar câștigarea încrederii lor se bazează pe abilitatea de a face compromisuri, sprijinit de cunoștințe profesionale temeinice. Cu multă perseverență, a stabilit relații bune cu bisericile istorice și a reușit să prevină deteriorarea, în unele cazuri chiar distrugerea a numeroase monumente istorice, prin conștientizarea valorilor patrimoniale, a necesității protecției acestora și a cunoașterii legislației din domeniu. Munca sa multilaterală (de evidența monumentelor, de avizare, de popularizare, de identificare în baza cunoștințelor sale a intervențiilor în primă urgență) a efectuat-o cu afinitate deosebită și umilință rar întâlnită, asumând de multe ori și riscul ca strădaniile sale să nu fie de succes nici măcar la autoritățile centrale.

Echilibrul său, rezolvarea înțeleaptă a conflictelor și grija pentru opiniile colegilor săi, și-au pus amprenta asupra mediului în care trăia, și eu recunosc rezultatele raționamentului său lucid în domeniul salvării monumentelor istorice. A fost întotdeauna gata să ajute când era vorba de interese comune, ajunge doar să amintesc de hotărârea locală, județeană elaborată de ea, privind protecția monumentelor isto-

mai tudását a Budapesti Műszaki Egyetem Építész-mérnöki Karán bővítette és 1998-ban szerzett oklevelet a Műemlékvédelmi szakmérnöki szakon. Párhuzamosan a Keöpeczi Sebestyén József társaság tagjaként számos tevékenység ötletgazdája és szerves végrehajtója is volt.

1999-től haláláig a Romániai Kulturális és Vallásügyi Minisztérium kihelyezett intézményében, a Kovászna Megyei Művelődési Igazgatóságban töltötte be a műemlékes főfelügyelői munkakört. Mondhatni a műemlékvédelmi szakma legnehezebb és leglátványosabb szerepét vállalta, tartó és következetes munkával új alapokra helyezte. Felismerte azt a tényt, hogy a műemlékeket csak tulajdonosuk, vagy csak fenntartójuk segítségével lehet megmenteni, és hogy ezek bizalmának elnyerése komoly szakmai tudással párosuló kompromisszumkészésen alapul. Hosszas munkával jó kapcsolatokat épített ki a történelmi egyházakkal, és tudásához mérten mindent megtett a műemlékek, a műemlékvédelem és műemlékes törvénykezés ismeretének terjesztése érdekében, és ezek népszerűsítésével számos műemlék megrongálását, esetenként eltűnését sikerült megelőznie. Sokrétű munkáját: műemléknyilvántartást, engedélyeztetést, ismeretterjesztést, helyi ismereten alapuló sürgősségi beavatkozások összeállítását szokatlanul jó érzékkel és ritka alázattal végezte, vállalva hogy sok esetben sajnos még a központi hatóságoknál is süket fülekre találnak próbálkozásai.

Kiegyensúlyozottsága, a konfliktusok bölcs megoldása és a kollegák véleményére való odafigyelése hatással volt környezetére, jómagam is számtalanszor tapasztaltam józan gondolkodásának eredményét a műemlékek megmentése terén. Mindig kész volt segíteni, ha közös érdekről volt szó, hogy csak az országban talán egyedülálló megyei, helyi műemlékvédelmi határozatát említsem, és mindezek mellett jó család-

historic building conservation on a county and local level, probably singular in the entire country, and beside these she was a good mother and wife and also a true friend.

Finally, let me quote the circular letter of Judit MÁRTON, posted with the occasion of her death on the website of the Committee for Ecclesiastic Art of the Alba Iulia Roman Catholic Archbishopric: "...I highly respected her. Her clear countenance, her assisting intention, her staidness, her professional and human attitude was exemplary for many of us. My heart is full of gratitude that I had the chance to know her..."

Dear friend, may you rest in peace.

Sándor BENCZÉDI

rice, unică pe plan național, iar pe lângă toate acestea a fost o mamă, o soție bună și un prieten adevărat.

În final, permiteți-mi să citez rândurile scrise de Judit MÁRTON, postate pe site-ul Comisiei de artă ecleziasitică a Eparhiei Romano-catolice din Alba Iulia cu ocazia stingerii din viață a colegii noastre. "...Am respectat-o imens. Privirea sa limpede, serviabilitatea sa, calmul său, atitudinea sa umană și profesională au fost exemplare pentru mulți dintre noi. Inima mea este plină de gratitudine că am avut ocazia s-o cunosc..."

Prietenă dragă, odihnește-te în pace.

Sándor BENCZÉDI

anya, feleség és igaz barát is tudott lenni.

Végezetül hadd idézzem MÁRTON Judit körlevelét, amelyet halála hírére a Római Katolikus Érsekség egyházművészeti bizottsága honlapjára tett fel: "...Nagyon tiszteltem. Tiszta tekintete, segítő szándéka, nyugodtsága, emberei és szakmai hozzáállása példaeértékű volt sokunk számára. Hála van a szívemben, hogy ismerhettem..."

Kedves barátom, nyugodjál békében!

BENCZÉDI Sándor

As the Star Crosses the Sky... Cum astrul pe cer se mișcă solitar... Ahogy a csillag megy az égen...

■ As I write these lines, the arising memories are coupled with an oppressing feeling: I should not write the obituary of Izabella HLAVATHY, the natural way would be vice versa, that – considering my age – it should be me that left this world earlier!

My first memories are from her student years: as a novice teacher at the Technical University of Cluj, I saw a student who was thorough and persistent at all times, who took into account everything, leaving nothing to chance: every information had a place in a system that – by observing the world – she had been building methodically, who knows, perhaps from pre-school age.

Then the starting years of her career come to life. Together with her husband, Károly HLAVATHY, they choose the Szekler Region, Three Seats! She gained indispensable experience in implementation in Târgu Secuiesc, at the work site of the coun-

■ Scriind aceste rânduri, mă copleșesc amintirile și mă cuprinde un sentiment apăsător: nu eu ar trebui să scriu necrologul Izabellei HLAVATHY, în mod firesc ar fi invers, – având în vedere vârsta mea – eu trebuia să părăsesc întâi lumea aceasta!

Primele amintiri datează din anii studenției sale: fiind profesor debutant al Universității Tehnice din Cluj, văd studenta care lucra mereu temeinic, perseverent, luând în considerare totul, care nu lăsa nimic la voia întâmplării: fiecare informație își avea locul în sistemul ei pe care – observând lumea – și-l construia metodic, cine știe, poate începând din copilărie.

A urmat apoi începutul carierei sale. Împreună cu soțul ei, Károly HLAVATHY, au ales Secuimea, Trei Scaune! La Târgu Secuiesc, pe șantierul companiei județene de construcții, a dobândit o experiență indispensabilă în execuție. Trecutul meu de șase

■ Mikor e sorokat írom, a sok meg elevenedő emlék nyomasztó érzéssel párosul: nem nekem kellene nekrológot írnom HLAVATHY Izabelláról, fordítva lett volna természetes, a világból távozni – koromnál fogva – nekem illett volna előbb!

Első emlékeim a diák éveiből vannak: a kolozsvári műszaki egyetemen kezdő oktatója, a mindig alapos, kitartó és mindent számba vevő diákot látja, aki semmit nem bíz a véletlenre: minden információnak helye van abban a rendszerben, melyet – a világra odafigyelendő – módszeresen épít ki magának, kitudja, talán már az óvodáskorból.

Majd a pályakezdettségei elevenednek meg. Élettársával HLAVATHY Károllyal, a Székelyföldet, Háromszéket választják! Kézdivásárhelyen, a megyei építővállalat munkatelepén, szerez elengedhetetlen kivitelezési tapasztalatot. A hat éves megyei építővállalati

ty construction company. My past six years at a county construction company entitled me many times to play an advisory role: we often talked about the priorities of the Szekler work site!

After the world changed, the conference series on conservation started at Tuşnad, and the HLAVATHYs immediately joined the organising, Izabella playing an important role in editing the presentations' volumes. The family meanwhile moved to Sfântu Gheorghe, where initially she was department head of the construction company, and later the superintendent of historic buildings at the County Direction for Culture.

It was important for her, she realised early that: she could convert her professional obligations as to provide service for real tasks as efficiently as possible. She had a special talent for choosing the most difficult and ingrate tasks, and still – or perhaps because of that – she was widely appreciated for her unique qualities and achievements: whether it was the inventorying or ordering of the construction company's implementation documentation, the county's historic buildings, or the country houses of Three Seats.

She did not just promise, she also did a lot, thoroughly, paying attention to everything. As superintendent of historic buildings, her primary object was to establish good relationships with the owners. We should not punish but educate: the world will be good when owners will love their historic buildings, being capable to handle them and willing to make sacrifices for them!

Many times we talked of a castrate of Transylvanian, Hungarian-related built heritage: she brought together a vast material, every condition was given to start creating this castrate with the material gathered on Three Seats!

Of all my acquaintances, the beautiful words of Attila JÓZSEF can perhaps be most applied to her: to work only precisely, nicely, as the star crosses the sky, that is how it is worth it!

Bálint SZABÓ

ani la o companie de construcții îmi îngăduia adesea rolul de consultant: discutam frecvent despre prioritățile șantierelor din secuime!

După ce lumea s-a schimbat, a fost lansată la Tuşnad seria de conferințe dedicată protecției monumentelor istorice, iar familia HLAVATHY s-a implicat de îndată în organizare, Izabella jucând un rol important în îngrijirea volumelor de prelegeri. Între timp familia s-a mutat la Sfântu Gheorghe, unde la început ea era șef de secție la compania județeană de construcții, apoi consilier superior la Direcția Județeană pentru Cultură.

Fiind important pentru ea, a realizat din timp, că la locul de muncă își poate forma obligațiile profesionale în așa fel, încât să asigure cât mai eficient posibil îndeplinirea unor sarcini reale. A avut o intuiție specială pentru alegerea celor mai grele și ingrate răspunderi, totuși – ori poate chiar de aceea –, au fost apreciate și recunoscute în cercuri largi calitățile și realizările sale: fie cele legate de inventarierea ori ordonarea documentațiilor de execuție ale companiei de construcții, sau ale monumentelor istorice județene, ori ale conacelor din Trei Scaune.

Nu a promis doar, a și realizat multe, temeinic, fiind atentă la toate detaliile. În funcția sa de consilier superior, scopul său primordial a fost stabilirea de bune relații cu proprietarii monumentelor. În loc să pedepsească dorea să educe: atunci ne va fi bine, când proprietarii își vor iubi clădirile monument, le vor cunoaște și vor fi capabili și de sacrificii!

Am discutat adesea despre cadastrul patrimoniului construit maghiar din Transilvania: ea a strâns un vast material, fiind date toate condițiile pentru a începe cu regiunea Trei Scaune realizarea acestui cadastru!

Dintre toți cunoscuții mei, poate ei i se potrivesc cel mai bine frumoasele cuvinte ale poetului Attila JÓZSEF: „[...] lucrează cu sârg și cu har, cum astrul pe cer se mișcă solitar, asta să-ți fie porunca”¹.

Bálint SZABÓ

múltam sokszor tanácsadói szerepre jogosít fel: gyakran beszélgetünk a székel munkatelepi prioritásokról!

Aztán váltott a világ, Tusnádon műemlékvédelmi konferenciasorozat indul, HLAVATHYék azonnal bekapcsolódnak a szervezésbe, az elhangzott előadások kötetének gondozásában pedig Izabellának fontos szerep jutott. A család időközben Sepsiszentgyörgyre települ át, ahol Izabella kezdetben az építővállalat központjában osztályvezetőként, később a Megyei Művelődési Igazgatóságon műemléki főfelügyelőjeként tevékenykedik.

Fontos volt számára, idejekorán realizálta: munkahelyén úgy alakíthatja a szolgálati kötelezettségeit, hogy azok a lehető leghatékonyabban, igazi feladatok szolgálatát biztosítsák. Különös érzéke volt ahhoz, hogy a legfontosabb tennivalókból mindig a legnehezebbet, a legháladatlanabbat válassza, és mégis – vagy talán éppen ezért – széles körben ismerik el egyedülálló kvalitásait és eredményeit: legyen az az építővállalat kivitelezési dokumentációit, vagy a megye műemlékeit, esetleg Háromszék kúriáit számba vevő, rendező tevékenység.

Nem csak fogadkozott, tett is, sokat, alaposan, mindenre odafigyelve. Műemlék-felügyelőként elsődlegesnek látta a jó viszony kialakítását a tulajdonossal. Nem büntetni, de nevelni kell: akkor lesz jó világ, ha a tulajdonosok szeretik műemlék épületeiket, értenek is hozzá, áldoznak is rájuk!

Sokszor beszélgettünk az erdélyi magyar vonatkozású épített örökség kataszteréről: nagy anyagot gyűjtött egybe, minden feltétel adott volt ahhoz, hogy a háromszéki anyaggal megkezdje ennek a kataszternek a kialakítását!

Minden ismerősöm közül talán Rá illettek leginkább József Attila szép szavai: „[...] dolgozni csak pontosan, szépen, ahogy a csillag megy az égen, úgy érdemes.”

SZABÓ Bálint

¹ Traducere de Mihai BENIUC. JÓZSEF Attila, *Poezii*, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. 347 (ediție bilingvă).